SOCIĀLO DARBINIEKU UN RISKAM PAKĻAUTO JAUNIEŠU PERSONĪGO FINANŠU PĀRVALDĪBAS VAJADZĪBAS

Personal Financial Management Needs of Social Workers and Young People at Risk

Anna Vintere

Latvia University of Life Sciences and Technologies, Latvia

Abstract. Social exclusion is widely recognized as having a lasting negative impact on quality of life and future opportunities. Many young people live in families at risk of poverty. One of the causes of social exclusion is the inability to manage personal finances. Social workers working with these young people may not always be able to help, as they often do not have sufficient knowledge on how to properly consult young people on their personal financial issues. In order to find out the needs of personal financial management, a case study involving social workers and young people from social exclusion groups was carried out with the financial support of Nordplus Horizontal programme. This article analyses data from a Latvian survey that reveals main reasons causing personal financial management problems, as well as ways to overcome them. The study also answers the question of what knowledge and skills, as well as methodological materials, are needed by social workers to support young people at risk and to develop their personal financial management skills.

Keywords: budgeting, financial management, money-saving skills, personal finances.

Ievads

Introduction

Mūsdienās arvien svarīgāka kļūst spēja un zināšanas pārvaldīt personīgās finanses. To nosaka pasaules ekonomikas svārstības, pieaugoša inflācija, bezdarbs, ienākumu līmeņa samazināšanos u.c., kas apdraud indivīdu dzīves un darba kvalitāti (Taft, Hosein, Mehrizi, & Roshan, 2013). Katram cilvēkam ir ļoti svarīgi uzņemties atbildību un kontroli pār savu naudu, kas ietver ne tikai personīgo vai ģimenes budžeta veidošanu, bet arī uzkrāšanu un ietaupījumu veidošanu, ieguldījumus labākas nākotnes labā, finansiālo neatkarību, parādu pārvaldību un citus aspektus, kas saistīti ar personīgajām finansēm u.c.

Personīgo finanšu pārvaldība tiek definēta kā ienākumu kontroles un izdevumu organizēšanas process, izmantojot detalizētu finanšu plānu (Munohsam, 2015). Tai ir izšķiroša loma, ļaujot cilvēkiem pieņemt finanšu

lēmumus, kas saistīti ar personīgo naudu, lai sasniegtu personiskos mērķus. Personīgos finansiālos panākumus nosaka indivīdu spēja pārvaldīt savus ietaupījumus, tēriņus un savu finanšu resursu ieguldījumus (Garman & Forgue, 2011).

Ir veikti vairāki pētījumi, kas pierāda personīgo finanšu pārvaldības prasības nozīmi. Piemēram, Joo (2008) atklāj, ka personīgo finanšu pārvaldība ļauj cilvēkiem kontrolēt savu finanšu situāciju un realizēt finansiālās drošības sajūtu, radīt labklājību un sekmēt finansiālo brīvību. "Personīgās finansiālās labsajūtas rokasgrāmata" aicina cilvēkus praktizēt labu finanšu pārvaldību, veidojot veselīgus finanšu paradumus vai praksi. Personīgo finanšu pārvaldības galvenais mērķis ir finansiālās drošības un neatkarības veicināšana, kā arī dzīves līmeņa uzlabošana (Joo, 2008).

Finanšu pārvaldība kā uzvedības kopums, kas ietver naudas pārvaldību, kredīta pārvaldību, finanšu plānošanu, ieguldījumus, apdrošināšanu, pensijas plānošanu un īpašuma plānošanu, kam nepieciešama izpratne par finanšu un ekonomikas pamatjēdzieniem, piemēram, procentiem un inflāciju, un dažu aprēķinu veikšana, riska izvērtēšana, izpratne par finanšu produktiem un spēja izvēlēties sev interesējošāko (Dowling, Corney, & Hoiles, 2009). Kļūdainu finanšu lēmumu pieņemšanu nosaka informācijas trūkums un finanšu analfabētisms (Delafruez & Paim, 2011). Finanšu analfabētisms noved pie lielām saistībām, maziem uzkrājumiem, nepietiekamas nākotnes plānošanas (piemēram, uzkrājumi neparedzētiem izdevumiem, piesardzības ietaupījumi iespējamās neparedzētas finanšu situācijas pasliktināšanās gadījumā, pensijas uzkrājumi) un optimālas ieguldījumu prakses trūkuma (Kozup & Hogarta, 2008).

Nepietiekamas prasmes pārvaldīt savas personīgās finanses ir viens no sociālās atstumtības iemesliem. Plaši tiek atzīts, ka sociālā atstumtība izraisa ilgstošu negatīvu ietekmi uz dzīves kvalitāti un nākotnes iespējām. Saskaņā ar *Eurostat* (2019) datiem, aptuveni trīs no desmit jauniešiem Eiropā piedzīvo sociālo atstumtību. Daudzi jaunieši dzīvo ģimenēs, kas saskaras ar nabadzības risku. Personīgo finanšu vadības prasmes ir nepieciešamas ikvienam - neatkarīgi no vecuma, profesijas vai sociālā statusa. Šī problēma ir svarīga arī Baltijas valstīs. To apliecina arī Lietuvā veiktais pētījums par jauniešu vecumā no 18 līdz 30 gadiem finanšu prasību un tās ietekmi uz personīgo finanšu pārvaldību, kas atklāja, ka zems finanšu prasību līmenis nosaka neapmierinošu personīgo finanšu pārvaldību (Navickas, Gudaitis, & Krajnakova, 2014).

Sociālie darbinieki, kas strādā ar riska grupas jauniešiem, kuri saskaras ar sociālo atstumtību, ne vienmēr var palīdzēt, jo bieži vien viņiem nav pietiekamas zināšanas par to, kā konsultēt šos jauniešus par personīgo finanšu jautājumiem. Tādējādi, lai noskaidrotu personīgo finanšu pārvaldības vajadzības, ar Nordplus horizontālās programmas finansiālu atbalstu tika veikts gadījuma pētījums, kurā

piedalījās sociālie darbinieki un jaunieši no sociālajam riskam pakļautajām grupām.

Šis pētījums par personīgo finanšu pārvaldības vajadzībām ietvēra divas mērķa grupas: riskam pakļautie jaunieši un sociālie darbinieki.

Riskam pakļauto jauniešu aptaujas mērķis bija apzināt respondentu personīgo finanšu vadības prasmes, novērtēt iemeslus, kas rada problēmas, un noteikt kompetences, kas būtu jāattīsta sekmīgai personīgo finanšu pārvaldībai. Savukārt, sociālo darbinieku aptaujas mērķis bija identificēt personīgo finanšu vadības problēmas, ar kurām sastopas sociālie darbinieki, noskaidrot iemeslus, kas rada grūtības atbalsta sniegšanā personīgās finanšu vadības jautājumos un identificēt, kāda veida zināšanas un metodiskie rīki varētu palīdzēt sociālajiem darbiniekiem izglītēt riskam pakļautos jauniešus un attīstīt viņu personīgo finanšu vadības prasmes.

Pētījuma metodika ***Research methodology***

Pētījuma veikšanai tika izveidotas divas aptaujas anketas, lai apzinātu situāciju un identificētu gan riskam pakļauto jauniešu, gan sociālo darbinieku personīgo finanšu pārvaldības vajadzības un prasmes, kas jāattīsta.

Riskam pakļauto jauniešu grupu pārstāvēja 56 respondenti no dažādiem Latvijas rajoniem, tostarp 33 jaunieši vecumā no 15-19 gadiem, 20-25 grupā 12, bet vecuma grupā no 26 līdz 30 - 11 respondenti. 34 no aptaujātajiem jauniešiem dzīvoja kopā ar vecākiem, bet 16 jaunieši jau bija nodibinājuši savu ģimeni un dzīvoja kopā jau ar saviem bērniem. Tikai trīs jaunieši dzīvoja vieni paši, bet 3 - kopā ar vecvecākiem vai draugu/ draudzeni.

Aptaujas anketa jauniešiem ietvēra 11 jautājumus, no kuriem dažos bija iespēja izvēlēties tikai vienu sev atbilstošo variantu, bet dažos - varēja izvēlēties vairākas atbilžu iespējas.

Savukārt, aptaujas anketa sociālajiem darbiniekiem sastāvēja no 9 jautājumiem un ietvēra dažādus jautājumu tipus: atklāti / slēgti, iespēja izvēlēties tikai vienu atbildi / iespēja izvēlēties vairākas atbildes iespējas no dotajām. Kopumā aptaujā piedalījās 45 sociālie darbinieki, no kuriem tikai 12 strādāja ar riskam pakļautajiem jauniešiem, kuru atbildes arī ir izmantotas kā bāze šim pētījumam. Aptaujas anketas elektroniskā versija pieejama šeit: <http://www.iipc.lv/surv/index.php/469438/lang-lv>.

Pētījuma rezultāti *Research results*

Riskam pakļauto jauniešu aptaujas rezultāti rāda, ka 61% respondentu ienākumu avots ir atbalsts no vecākiem un / vai radiem, 32% pelna paši un ienākumu avots ir darba alga. Ar nožēlu jākonstatē, ka 16% no aptaujātajiem jauniešiem ienākumu avots ir dažādi pabalsti (ieskaitot alimentus), bet 14% respondentu uztur laulātais vai draugs.

Neraugoties uz sabiedrības sašutumu par ekonomisko situāciju valstī, gandrīz puse aptaujāto jauniešu (48%) atzīst, ka viņu ienākumi ir pietiekami ikdienas dzīvei, taču norāda, ka tie varētu būt lielāki, 25% respondentu ienākumi sedz tikai pamatvajadzības, bet vienai piektdaļai aptaujāto ienākumi ir nepietiekami. Tikai 2% aptaujāto ir apmierināti ar savu ienākumu lielumu, lai gan 16% apgalvo, ka regulāri sastopas ar finansiālām grūtībām (1. att.).

Jauniešiem tika arī jautāts, ko viņi dara, ja viņiem trūkst naudas. Puse no aptaujātajiem cenšos neaizņemties vai tērēt mazāk, bet 11% izmanto dažādas kredītiestādes vai lombardu. Tikai viena ceturtdaļa jeb 25% centies atrast papildu darbu, lai nopelnītu nepieciešamos līdzekļus. Izvērtējot jauniešu atbildes uz jautājumu par spēju kontrolēt ienākumus un izdevumus, 4% respondentu to vērtē kā ļoti augstu, 43% - gan kā labu, gan viduvēju, bet sliktu - tikai 11%.

1. attēls. Atbilde uz jautājumu “Cik bieži Tu sastopies ar finansiālām grūtībām?”
Figure 1 Answer to the question “How often you encounter (face) financial difficulties?”

Lai noskaidrotu iemeslus, kāpēc jauniešiem trūkst naudas, tika piedāvāts izvēlēties atbildes no dotā saraksta, kā arī ierakstīt savu iemeslu, ja tāds nebija uzskaitīts starp dotajām iespējām. Jauniešu lielākā problēma ir naudas tērēšana dažādām izklaidēm (2. att.). Finansiālas grūtības jauniešiem radot arī aizņēmumi, īpaši, tā sauktie, ātrie kredīti.

2. attēls. *Iemesli, kāpēc trūkst naudas*
 Figure 2 *Reasons for short of money*

Ir dažādi iemesli, kāpēc riskam pakļauti jaunieši nevar pārvaldīt pareizi savas finanses. Viņi paši atzīst, ka būtiskākais iemesls ir trūkst gribasspēka (32% no aptaujātajiem). Citi iemesli: 16% aptaujāto nezina, kā ietaupīt, 14% nespēj orientēties informācijas un piedāvājumu pārpilnībā, bet 11% norāda uz grūtībām saprast finanšu iestāžu finanšu pakalpojumus un noteikumus. Šis jautājums ietvēra arī vienu atvērtu atbildi, uz ko jaunieši raksta: “Es spēju pārvaldīt savas finanses”, “Man patīk tērēt naudu”, “Bieži vien rodas neparedzēti izdevumi”, utt.

Labāk apmaksāta darba vai papildu darbs meklēšana, kā arī izglītības iegūšana vai kādas profesijas apgūšana ir populārie veidi, kā jaunieši mēģina palielināt savus ienākumus (3. att.). Atvērtā atbilde ietver tādus apgalvojumus, kā “Es tērēju mazāk”, “Es strādāju vairāk”, kā arī “Es strādāju vasarās”, ko noteikti dara jaunieši, kas mācās.

3. attēls. *Veidi, kā jaunieši palielina savus ienākumus*
 Figure 3 *Ways young people increase their income*

Lai sekmētu riskam pakļauto jauniešu personīgo finanšu pārvaldes prasmes, viņiem tika jautāts, kas būtu vislabākais palīgs savu finanšu pārvaldībā. Visbiežāk ir sniegta atbilde “Citas personas piemērs” (4. att.). Šis jautājums ietvēra arī atbildi “Cits”, ko bija nepieciešams konkretizēt, ierakstot savu variantu. Atbildes ietver tādas iespējas, kā iemācīties plānot savu budžetu, iemācīties rīkoties ar savām finansēm, u.t.t., kas liecina par jauniešu ieinteresētību apgūt personīgo finanšu pārvaldības prasmes.

Kā minēts iepriekš, sociālo darbinieku aptaujā piedalījās 45 respondenti, no kuriem tikai 12 strādāja ar riskam pakļautajiem jauniešiem. Jautājumā par finanšu problēmām, ar ko sastopas riskam pakļautie jaunieši, visbiežāk atzīmēta atbilde “naudas trūkums” - 41% gadījumos. 28% respondentu apgalvo, ka finanšu problēmas rada aizdevumi un aizņēmumi, bet 24% - naudas izšķērdēšana.

Galvenais iemesls, kas sociāli riskam pakļautajiem jauniešiem rada finansiāls problēmas, ir nespēja plānot savas finanses. Tā norāda 79% aptaujāto sociālo darbinieku. Puse respondentu kā iemeslu min sociālo vidi un sociālo iemaņu trūkumu, bet 43% gadījumos - atkarības. Tiek norādīts arī, ka finanšu problēmas rodas, jo jaunieši nevar atrast darbu, zemās kvalifikācijas vai pat tās neesamības dēļ. Saskaņā ar Pantea (2015), slikta izglītība un bezdarbs ir arī galvenie sociālās atstumtības faktori.

4. attēls. Atbilde uz jautājumu “Kas Tev palīdzētu vislabāk pārvaldīt savas finanses?”
Figure 4 Answer to the question “What would help you to manage your personal finances in a better way?”

Saprotams, ka sociālie darbinieki sniedz dažādas ar finansēm saistītās konsultācijas, tādējādi nodrošinot atbalstu riskam pakļautajiem jauniešiem. Visbiežāk atbalsts tiek sniegts dažādu dokumentu saņemšanā vai iesniegšanā, kā arī personīgā budžeta sastādīšanā (5. att.).

5. attēls. *Sociālo darbinieku sniegtās finanšu konsultācijas*

Figure 5 *Financial consultancy by social workers*

Jāatzīmē, ka 57% gadījumos sociālo darbinieku finanšu padomi tiek ņemti vērā, taču 29% visbiežāk tos neievēro

Lai apzinātu, kāda veida zināšanas un metodiskie rīki varētu palīdzēt sociālajiem darbiniekiem izglītēt riskam pakļautos jauniešus un attīstīt viņu personīgo finanšu vadības prasmes, sociālajiem darbiniekiem tika lūgti no piedāvātajām iespējām izvēlēties sev atbilstošāko variantu. Aptaujas rezultāti liecina, ka taupīšanas prasmju veidošana, budžeta sastādīšana un izdevumu plānošana ir problemātiskās jomas arī sociālajiem darbiniekiem pašiem (6. att.).

6. attēls. *Sociālajiem darbiniekiem nepieciešamās zināšanas*

Figure 6 *Knowledge required by social workers*

Sociālajiem darbiniekiem tika arī jautāts, kādi mācību līdzekļi, viņuprāt, būtu visefektīvākās, lai attīstītu personīgo finanšu pārvaldības prasmes. Šeit vadošā loma ir dažādiem virtuālajiem plānotājiem (7.att.).

7. attēls. *Sociālajiem darbiniekiem nepieciešamās zināšanas*
Figure 7 *Knowledge required by social workers*

Sociālo darbinieku aptaujā konstatētas arī nepieciešamās prasmes dažādām jauniešu riska grupām. Piemēram, sociālā riska ģimenēm vislielākā problēma ir ienākumu avotu noteikšana, arī izdevumu plānošana un taupīšanas prasmju veidošana. Savukārt, jauniešiem ar atkarībām būtiska ir personīgā budžeta un naudas plūsmas plānošana. Personām, kas atgriežas no cietuma, vienlīdz svarīga ir visu prasmju sekmēšana.

Secinājumi **Conclusions**

1. Sociālajam riskam pakļauto jauniešu aptaujas rezultāti parādīja, ka divām trešdaļām aptaujāto jauniešu ienākumu avots ir vecāku atbalsts, bet viena trešdaļa pelna paši.
2. Lai gan gandrīz puse jauniešu savas personīgo finanšu pārvaldības prasmes vērtē kā labas vai pat ļoti labas, tomēr ar finansiālām grūtībām ikdienas saskaras 57% respondentu, kuru galvenie iemesli ir pārlietu lieli tēriņi izklaidēm, kā arī nespēja atrast darbu, kas reizēm saistīta ar kvalifikācijas trūkumu.
3. Kā ienākumu palielināšanas iespējas jaunieši saskata labāk apmaksāta vai papildu darba meklēšanu, kā arī izglītība vai kvalifikācijas iegūšanu.
4. Kā svarīgākās riskam pakļauto jauniešu personīgās finanšu pārvaldības problēmas sociālie darbinieki identificēja ienākumu un naudas trūkumu, kā arī aizdevumus un naudas izšķērdēšanu.
5. Pētījuma rezultāti liecina, ka galvenie iemesli, kas rada personīgās finanšu pārvaldības problēmas jauniešiem, ir nespēja plānot savus izdevumus, kā arī sociālo prasmju trūkums, sociālā vide un atkarības.
6. Analizējot personīgo finanšu pārvaldības prasmju attīstīšanai nepieciešamās kompetences, tika atzīts, ka sociālajiem darbiniekiem nepieciešams

metodiskais rīks - vizuālais materiāls un citi līdzekļi, kurus varētu izmantot, lai uzlabotu viņu izglītošanas prasmes personīgo finanšu pārvaldībā.

7. Analizējot atbildes uz aptaujas atvērto jautājumu, tika identificēts, ka kompetences, kuru pilnveidošana palīdzētu risināt personīgo finanšu pārvaldības problēmas, ir:
- a) spēja tērēt mazāk, nekā nopelnīts;
 - b) plānot personīgo budžetu un ievērot finanšu pārvaldības principus;
 - c) spēja atrast nepieciešamo informāciju un pareizi izmantot to personīgo finanšu jomā;
 - d) spēja novērtēt aizņemšanās sekas, tās priekšrocības un trūkumus.

Pateicība ***Acknowledgements***

Pētījums veikts Latvijas Lauksaimniecības universitātes programmas “Zinātniskās kapacitātes stiprināšana LLU” projekta Nr. Z32 “Didaktiskā modeļa izveide matemātikas studiju transformēšanai uz izglītību ilgtspējīgai attīstībai” ietvaros.

Pētījumā izmantoti Nordplus Horizontālās programmas projekta “Mācīšanās stratēģijas skolēniem ar vājām pamatzināšanām personīgo finanšu plānošanā” ievaros iegūtie rezultāti.

Summary

Social exclusion is widely recognized as having a lasting negative impact on quality of life and future opportunities. In Latvia many young people live in families at risk of poverty. One of the causes of social exclusion is the inability to manage personal finances. In order to find out the needs of personal financial management, a case study involving social workers and young people from social exclusion groups was carried out with the financial support of Nordplus Horizontal programme.

For the study, two questionnaires were developed to identify the situation and identify the personal financial management needs and skills gaps of both at-risk youth and social workers.

The aim of the questionnaire for young people at risk was to identify respondents' personal financial management skills, assess the causes of the problems and identify competencies that should be developed for successful personal financial management. The at-risk youth group was represented by 56 respondents from different regions of Latvia.

The aim of the social worker survey was to identify the personal financial management problems faced by social workers, to identify the reasons for difficulties in providing personal financial management support, and to identify what types of knowledge and methodological tools could help social workers educate and develop their personal financial management skills. In total, 45 social workers participated in the survey, of which only 12 were working with young people at risk. An electronic version of the survey is available at: <http://www.iipc.lv/surv/index.php/469438/lang-en>.

The results of the survey of young people at risk of social risk show that two-thirds of young people surveyed have their parents' source of income while one-third earns their own income. Although almost half of young people in Latvia rate their personal financial

management skills as good or even very good, 57% of respondent daily face financial difficulties, mainly due to excessive spending on entertainment and inability to find jobs, sometimes linked to qualifications shortage. Young people see better-paid or additional jobs as well as education or qualifications as opportunities to increase their income.

Social workers survey results demonstrated that income and money shortages, loans and borrowings, and money wastage were identified by social workers as the most important personal financial management problems for young people at risk. The main causes of personal financial management problems for young people were identified: inability to plan their own expenses, lack of social skills, social environment and addictions. Analysing the competencies needed to develop personal financial management skills, it was recognized that social workers would need a methodological tool - visual material and other tools that could be used to improve their educational financial management skills.

Literatūra References

- Eurostat Statistics Explained. (2019). *Young people - social inclusion*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Young_people_-_social_inclusion&stable=0&redirect=no
- Delafrooz, N., & Paim, L. (2011). Personal saving behaviour among Malaysian employees: Socio demographic comparison. *Education*, 3, 018.
- Dowling, N.A., Corney, T., & Hoiles, L. (2009). Financial management practices and money attitudes as determinants of financial problems and dissatisfaction in young male Australian workers. *Journal of financial counselling and planning*, 20(2), 5-13.
- Garman, E.T., & Fogue, R. (2011). *Personal Finance*. Cengage Learning.
- Joo, S. (2008). Personal Financial Wellness. *Handbook of Consumer Finances research*. Springer, New York, USA.
- Kozup, J., & Hogarth, J.M. (2008). Financial Literacy, Public Policy, and Consumers Self-Protection - More Questions, Fewer Answers. *Journal of Consumer Affairs*, 42(2), 127-136.
- Munohsam, T. (2015). *Personal Financial Management*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/279198054_Personal_Financial_Management
- Navickas, M., Gudaitis, T., & Krajnakova, E. (2014). Influence of Financial Literacy on Management of Personal Finances in a Young Household. *Verslas: teorija ir praktika*, (1), 32-40.
- Pantea, M.C. (2015). Social inclusion of young people in Europe: Trends and policy measures. *Summary report on the 2013/14 social inclusion country templates*. Retrieved from https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261689/Summary_Report_Social_Inclusion_2015.pdf/7d184d78-539b-4c49-8e40-089349dea2b8
- Taft, M.K., Hosein, Z.Z., Mehrizi, S.M.T., & Roshan, A. (2013). The relation between financial literacy, financial wellbeing and financial concerns. *International Journal of Business and Management*, 8(11), 63.